

Görselin dolaylı gücü

'Osmanlı - İslam Sanatında Tapınma ve Tılsım'da dindarlık pratikleri ile iktidar olgusunun çakışmasına vurgu yapıyor Christiane Gruber. Ona göre Osmanlı'da Hz. Peygamber merkezli dindarlık pratikleri, aşkın ve iktidarın kesiştiği verimli bir kavşakta gelişmiştir. 'Verimli' kelimesine dikkat etmek gerekir, çünkü sözü edilenler artık dinin değil sanat tarihinin de parçalarıdır.

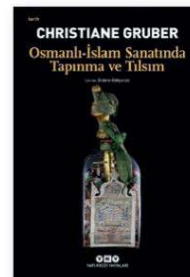
İslam inancını yaşama ve yorumlamada Türklerin geliştirdiği yollar var. Bu yollar hepten önceki dil, kültür ve uygarlıklardan kopuk olmasa dahi içerdiği neşve ve kabul ediliş pratiğiyle benzerlerinden ayrışır. Tasavvuf mesela bu yollardan biridir ama tek başına bir disiplin değildir. 'Müslüman dindarlığı, sadece bir inanç ve amel meselesi değil, aynı zamanda bir hürmet ve muhabbet meselesi' olduğuna göre, özellikle bu dindarlığın görselin dolayımında nasıl açığa çıktığına da bakmak gerekir. **Resim yaşağının baskın atmosferinde, Hilye-i Şerif başta olmak üzere, dua kitapları, hilye şişeleri, mühürler, muska ve tılsımlar doğrudan ve dolaylı görsellikleriyle, estetik uzaylara sahiptirler ve imgesel yükleriyle çok bağlamli okumalara imkân verirler.**

16. yüzyıl başlarından itibaren Osmanlı kitap sanatçılığı rekabet ve aynı zamanda taklit ettiği İran etkisinden bağımsızlaşır. 16 ile 19. yüzyıl arasında padişahlar dahil Osmanlı saray erkânı 'edebi ve görsel sanatlar'dan Hz. Muhammet sevgisi teması etrafında sıklıkla yararlanır. Özgün bir 'peygamber ikonografisinin gelişimi ve yeni yaratıcı alanın açılması' bu sayede gerçekleşir. Hilye-i Şeriflerde yazı yoluyla, diğer türlerde görsel malzeme aracılığıyla peygamberin bedensel varlığı özgün soyutlamalara uğratılırken, mühür, tarih kitapları, dua kitapları, soyağacı yazımı gibi yollarla da Osmanlı iktidar merkezi kendi kutsal aurasını oluşturur. Yaratılan görsel imgeler aracılığıyla da 'Hz. Peygamber'in varlığı ve yaşadığı coğrafya metaforlar ve mecazlar yoluyla' muhataplara duyumsatılır. Okuma yazmanın yaygın olmadığı bir imparatorlukta muhatapların seçkinler olduğu açıktır.

Erdem Gökyaran çevirisi ile okuduğumuz **'Osmanlı - İslam**

Sanatında Tapınma ve Tılsım' kitabında dindarlık pratikleri ile iktidar olgusunun çakışmasına vurgu yapar **Christiane Gruber**. Ona göre Osmanlı'da Hz. Peygamber merkezli dindarlık pratikleri, aşkın ve iktidarın kesiştiği verimli bir kavşakta gelişmiştir. Burada kullanılan verimli kelimesine dikkat etmek gerekir, **çünkü sözü edilenler artık dinin değil sanat tarihinin de parçalarıdır. Kalıcılıklarındaki güç bundan gelir.** '7. yüzyıldan bu yana bereket ve fiziksel korunma arayışı', sanat değeri taşıyan bu eserlerin üretilmesinin bir başka yönüdür. Tılsımlar, muskalar bu isteği karşılarlar. Saltanatı karşılamak, iktidar ve hükümdarlık işareti taşıyan mühürler aynı zamanda tılsımlıdır. Önemli olan bütün bu oluşlardaki düzeydir.

Benzer duygu ve ihtiyaçlar bugün de varlığını sürdürmekle beraber, popüler kültür ile 'kitsch' olanın arasında sıkışmış son derece yapay materyaller ortalıkta dolaşmaktadır. Peygamber sevgisinde azalma görülmez ama bugün hat sanatı dışında (çok yetkin sanatçılar vardır), Çin mallarının 'hâkimiyeti' altındadır semboller ve nesnelere. Gruber, son yıllarda büyük ilgi gören bu materyallere 'endüstri'nin girmesi çelişmesini örneklerle okura sunar. Bu düşünce Türkiye'ye ait olmadığı gibi, güç ve iktidar kullanımının ipuçlarını da sunar. Dolayımı içinden çekip alınmış 'maddelerdir' onlar üstelik, inanç adına. ■

OSMANLI-İSLAM SANATINDA TAPINMA VE TILSIM

Christiane Gruber
Çeviren: Erdem Gökyaran
Yayıncı: Yapı Kredi Yayınları, 2020
336 sayfa, 50 TL.